

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oude Boteringestraat 41

Status: Beeldbepalend

Periode: veldwerk 4-11-2004

Onderzocht door: T. Tel, F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archieffonderzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: 14 oktober 2004 Groningen, toevoeging afbeeldingen 20 april 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

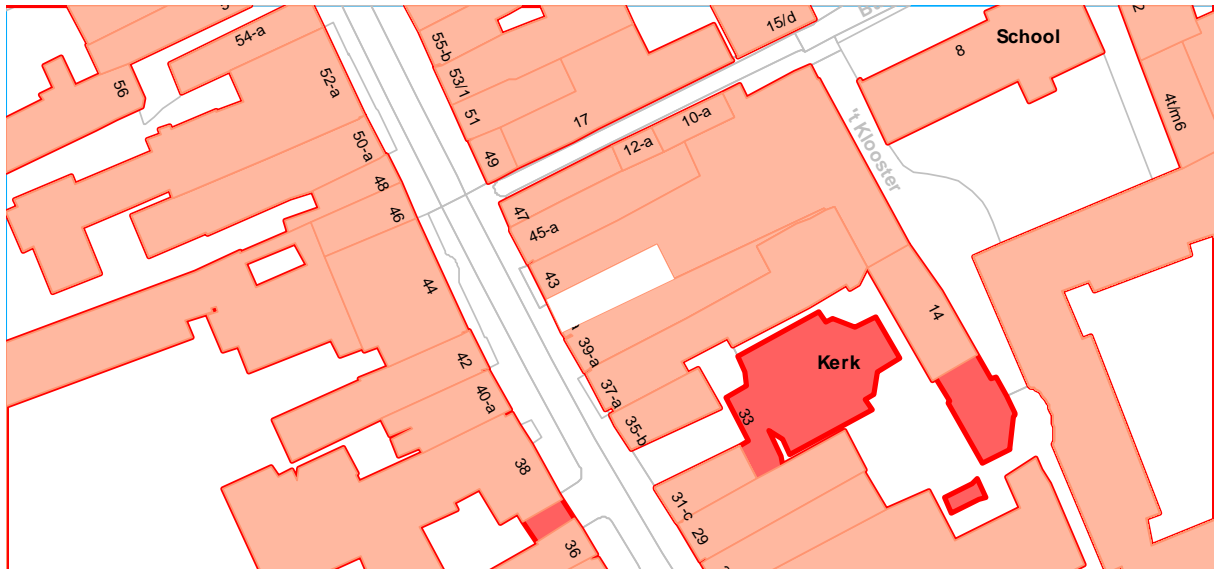
De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING EN STRUCTUUR

Het huis staat aan de oostzijde van de Oude Boteringstraat op een diep perceel (18,5x5,4m). Het huis (ca. 5,7x14m) heeft twee bouwlagen met een zadeldak met voorschild en aan beide zijden een drup. Achter het huis is een overbouwde binnenplaats.

BOUWGESCHIEDENIS

Het pand is als een diep huis van twee bouwlagen hoog met een zolder met borstwering gebouwd. De kern hiervan is nog aanwezig in het huidige pand.

Dit gebouw kan blijkens de huidige kapconstructie met kromstijldekbalkgebinten met gehakte telmerken in de vorm van ovaaltjes en halve maantjes uit de 16de of vroege 17de eeuw dateren. De sporenparen hebben een haanhout en gezaagde telmerken.

Er kan echter een nog vroegere kern in zitten. De hergebruikte gebinten zouden daarop kunnen wijzen. De geritste gebroken telmerken op de onderdelen die bij de eerste fase van de kap horen kunnen mogelijk nog uit de late 15de eeuw dateren. De vorm van een iets naar binnen gebogen korbeel zou eveneens op een datering in de 15de eeuw kunnen wijzen. Ook een gedeelte van de sporen en hanebalken is, blijkens oude kepen, hergebruikt.

Het is denkbaar dat het pand ooit opgehoogd is, waarbij de kap werd aangepast of iets dergelijks. Hoe deze bouwgeschiedenis er precies uitziet moet door nader bouwhistorisch onderzoek vastgesteld worden.

Uitsnede uit de kaart van Haubois omstreeks 1643, het noorden is links. Oude Boteringstraat 41 is afgebeeld met links van het huis een steegje.

Volgens de kaart van Haubois uit ca. 1643 heeft het pand aan de noordzijde een steegje gehad en achterop het perceel een dwars schijnbaar eenlaagse gebouwtje. Het perceel liep door tot een oost-west georiënteerd gebouw aan de 't Klooster.

Haubois geeft geen diep achterhuis aan, maar toch is het goed mogelijk dat dit desondanks wel degelijk bestaan heeft omdat er op het minuutplan van ca. 1830 achter het huis een achterhuis aangeduid wordt. Dit is in de loop der tijden bij de noordelijke buurman terechtgekomen, zodat het perceel niet meer zo lang is als de andere percelen van dit blok van de Boteringstraat. Op het minuutplan is achter het huidige voorhuis een zeer ondiepe binnenplaats met een gang aan de rechterzijde en daarachter een slechts 2 m diepe achterbouw dat de hele breedte van het perceel in beslag neemt. Op een plattegrond uit 1919 is deze situatie nog goed herkenbaar. De ondiepe achterbouw was toen een keuken. Uit de opmeting valt af te leiden dat de voormuur van de achterbouw heel licht was en de achtermuur vrij zwaar. Deze achtermuur kan vermoedelijk geïnterpreteerd worden als de voormuur van een ouder achterhuis.

De kadastrale minuut van omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

In 1894 diende de eigenaar J.H. Bos een verzoek in voor een vergunning voor het vernieuwen van een winkelpui.

In 1919 wordt de bestaande winkelruimte op de begane grond bij de woning gevoegd en de indeling van de begane grond gewijzigd. De gang werd ondermeer naar voren doorgetrokken zodat het voorste stuk van de huidige gangmuur uit deze tijd zal dateren. Op de tekening van 1919 (bestaande toestand) is op de plattegrond een portiek in het midden met deur naar de winkel aangeduid. De winkelruimte liep toen tot halverwege het huis en de gang sloot hier achter op aan.

Voor de nieuwe bestemming moest ook de pui aangepast worden. De etalage was niet meer gewenst. Daarom kreeg het pand een nieuwe voorgevel (de huidige) met op de begane grond twee vensters en rechts een deur. Volgens een opmeting van de bestaande toestand bestond het merendeel van huidige indeling van de verdieping al.

In 1924 kwam er weer een winkel (bakkerij) op de begane grond zodat deze weer werd aangepast en er ondermeer een winkelpui moest worden aangelegd. Dit is de huidige winkelpui. De binnenplaats werd toen dichtgezet ten behoeve van een bakkerij.

De opdrachtgever was J.D. de Boer en de Kazemier en Tonkens waren de architecten.

In 1935 verdween de bakkerij en werd een winkel met magazijn op de begane grond ingericht.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een lijstgevel uit 1919 van twee bouwlagen hoog en drie traveeën breed met een gemetselde dakkapel in het midden. De gevel is in schoon metselwerk opgetrokken.

De begane grond heeft een winkelpui die uit 1924 dateert. Aan de rechterkant bevindt zich een portiek met de toegangen tot de bovenwoning en de winkel.

De etalage heeft een groot etalagevenster en daarboven een zesdelig bovenlicht. Ook in de schuine kant van het portiek zet deze indeling zich door. In het portiek zit rechts de toegang tot de bovenwoning met oorspronkelijke eenpaneelsdeur en bovenlicht met ongekleurd (?) glas in lood. In de schuine wand van het portiek zit de vernieuwde deur naar de winkel. Deze deur heeft een driedelig bovenlicht dat aansluit bij het bovenlicht van de etalage.

De borstwering van de etalage en de muurpenanten zijn met natuursteen (marmer?) bekleed dat reikt tot de onderkant van het bovenlicht. Het gedeelte van de pui daarboven kraagt iets uit. Op de bovenkant van de pui is een langwerpige plantenbak aangebracht, volgens het oorspronkelijke ontwerp van Kasemier en Tonkens.

De verdieping heeft drie H-vensters met strekken erboven. De bovenlichten hebben een roedenverdeling van 2 x 4 ruitjes waarin glas in lood is aangebracht.

De gevel wordt bekroond door een gemetselde dakkapel in het midden en de muurpenanten aan weerszijden worden bekroond door gemetselde pinakels. Tussen deze onderdelen zit een vrij ver uitstekende kroonlijst ondersteund door consoles.

In de dakkapel zit een venster met stolpraam dat overdekt is door een strek. De dakkapel heeft een gebogen top met een eenvoudige bovenlijst.

Het voorschild is belegd met zwart geglazuurde 20ste-eeuwse verbeterde Hollandse pannen.

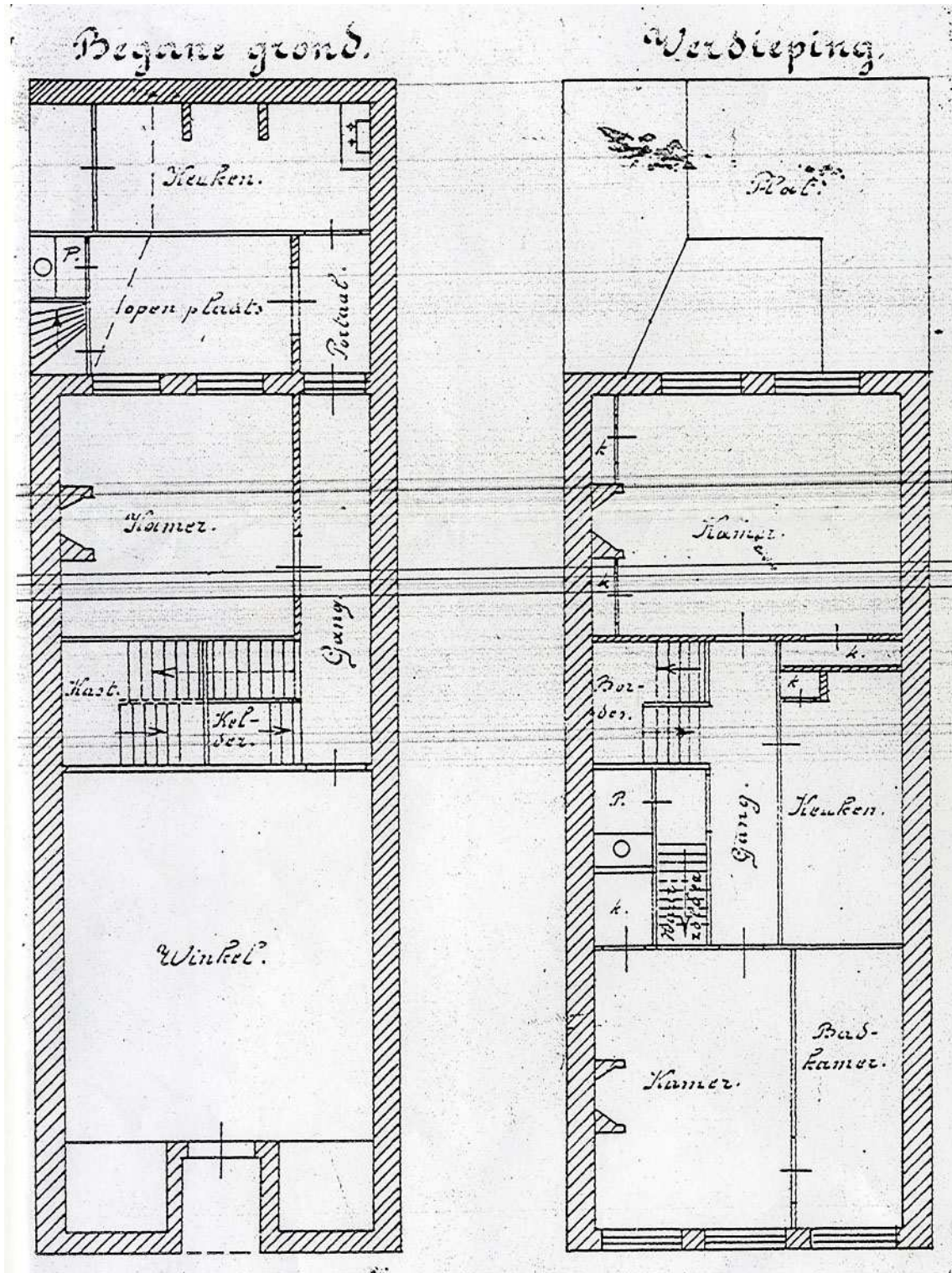

De achtergevel gezien vanaf het platte dak van de aanbouw.

De achtergevel is een gepleisterde topgevel van twee bouwlagen. Op begane grond niveau is de gevel uitgebroken ten behoeve van een aanbouw. Op de verdieping zijn twee traveeën met links (van achteren gezien) een zesruits venster bestaande uit een stolpraam met tweedelig vast bovenlicht met ongekleurd glas in lood en rechts een stolpdeur met een zelfde bovenlicht als het venster. De dunne kozijnen hebben een duivejagerprofilering en stammen uit 1919 of 1924.

De zolder heeft een driedelig venster bestaand uit een breed middenstuk met stolpraam, geflankeerd door smallere vaste ramen.

In het pleisterwerk tekent zich een horizontale naad af ter hoogte van de zolderbalklaag. Dit kan betekenen dat men de top ooit vernieuwd heeft. De linker (noordelijke) hoek van de achtergevel is op verdiepingsniveau iets afgeschuind. De verklaring daarvan is niet geheel duidelijk.

Tekening van de begane grond en verdieping (bestaande situatie) op een verbouwttekening uit 1919.

Plattegrond per verdieping

De begane grond is in gebruik als winkel en heeft voorzetwanden en verlaagde plafonds

Aan de rechterzijde bevindt zich een portiek met daarachter een gang die ongeveer tot twee derde diepte van het huis gaat. Aan het einde van de gang is haaks daarop een bordestrap naar de verdieping die in 1919 al bestond en mogelijk uit de tweede helft van de 19de eeuw dateert. Overigens is de indeling vernieuwd. Van de uitgebroken achtergevel zijn mogelijk enkele muurdammen bewaard gebleven. Eigenaardig zijn de opstapjes van enkele treden, zodat het achterste gedeelte van de begane grond iets hoger ligt. Er is niets van een kelder bekend.

De verdieping is overdekt door een (eiken?) enkelvoudige balklaag, hetgeen op zolder afgeleid kan worden aan de plaats van kapgebinten en bouten in een lengtebalk die over de balken heen ligt.

De verdieping heeft een voorkamer en een achterkamer die beide de gehele breedte van het huis in beslag nemen. Tussen de voor- en de achterkamer is een middenzone met rechts een keuken, in het midden een overloop en links trappen en een WC.

De voorkamer heeft een plafond met moderne schrootjes, een moderne vensterbank en links een zwart marmeren schouw uit de 19de eeuw met een nieuwe boezem. De voorkamer is toegankelijk via een vernieuwde deur waarvan de oude geprofileerde deuromlijsting aan beide zijden gehandhaafd is.

De keuken heeft een keukenschouw in de oostelijke wand. Bij de overloop is vooraan een steektrap naar de zolder met links daarvan een WC. Deze ruimte heeft een lichtkoker gehad die dichtgezet is. Daarachter ligt de bordestrap van de begane grond naar de verdieping.

Het middenornament van het stucplafond van de achterkamer.

De achterkamer heeft een opvallend stucplafond met midden- en hoekornamenten en perklijst uit de 19de eeuw in een (vermoedelijk) neo-empirestijl. Het hoekornament is groot en rijk versierd met onder andere vogels bloemen en vruchten. Ook de hoekornamenten zijn ongebruikelijk rijk versierd. Aan de linkerkant zit een stookplaats geflankeerd door kasten. De kamer is toegankelijk via een tweepaneelsdeur. De kamer heeft in de westwand een kast met dubbele deuren die tegen de achterkant van de keukenschouw zit.

kapconstructie

Het pand heeft een zolder met een lage borstwering en een vliering. De kapconstructie bestaat uit vijf eiken kromstijldekbalkgebinten die een eiken sporenkap ondersteunen. De kapgebinten zijn van 1 t/m 5 genummerd vanaf de voorgevel beginnend, met gehakte telmerken. Links bevinden zich met een guts gemaakte ovaaltjes (ca. 1,6 cm. lang) en rechts halve maantjes.

Bij nadere analyse zijn er op verschillende onderdelen van de sommige gebinten ook nog geritste of gekraste telmerken aanwezig die er op duiden dat de gebinten hergebruikt zijn.

Op het linker korbeel van gebint 2 is een gekraste 2 te zien, op het rechterkorbeel van gebint 4 een gekraste 3, en op het linkerkorbeel van dit gebint een gekraste gebroken 3, waarvan één teken gebroken is.

Een van de kapgebinten van de dakconstructie.

De gebinten hebben gepende stijlen en korbelen. De dekbalk heeft een doorsnede van circa 18 x 14 cm, de stijl 21 x 13,5 cm. en de korbelen 18 x 7 cm.

De windschoren zijn onder koud tegen de stijlen gespijkerd met een spijker die hamervormige kop heeft. Boven zijn ze in de gebintplaat gepend.

De hergebruikte rechter korbeel van gebint 4 is enigszins naar binnen gekromd, hetgeen mogelijk nog naar een 15de-eeuwse datering wijst.

Het voorste gebint heeft in ieder geval geen dekbalk meer, maar wellicht zijn de stijlen nog aanwezig. Het achterste gebint is afgetimmerd.

Op de gebinten ligt een vernieuwde vlieringzolder.

De nokconstructie.

De sporenparen (ca. 9 x 11 cm) hebben steeds een haanhout en zijn in de nok halfhouts gekeept en met een houten nagel en twee spijkers vastgezet. De haanhouten zijn met zwaluwstaartvormige liplassen met de sporen verbonden. Ook deze verbinding is met een houten nagel en twee spijkers vastgezet. De sporenparen zijn van gezaagde telmerken voorzien waarbij elk onderdeel hetzelfde merk heeft. De nummering van de sporenparen is niet op volgorde.

Van een aantal haanhouten kan geconstateerd worden dat het vermaakte sporen betreft. Ook sommige sporen zijn hergebruikt. Een hergebruikte spoor heeft een doorsnede van 12 x 6 cm. Het is denkbaar dat de oudere sporen een meer rechthoekige doorsnede hebben en de jongere sporen een bijna vierkante doorsnede. Dit zou echter nader geanalyseerd moeten worden. De gebintenkap kan in deze vorm laat-16de- of vroeg 17de-eeuws zijn en de gebinten en enkele sporen kunnen in aanleg uit een 15de-eeuwse kap afkomstig zijn.

Op de zolder is vooraan een ruimte afgetimmerd die toegankelijk is via een vierpaneels Bruynzeel deur. Volgens bouwtekeningen van Bouw en Woningtoezicht is dat in 1924 gebeurd, hetgeen goed overeenkomt met de geschatte ouderdom van de Bruynzeel deur. Het plafond is met schrootjes bekleed. Voor de aanleg van deze kamer moest de dekbalk van het voorste gebint wijken, maar wellicht zijn de stijlen nog aanwezig.

Ook de achteraan is een kamertje afgetimmerd dat toegankelijk is via een tweepaneels deur. Ook deze kamer heeft een schrootjesplafond.

Aan de linkerkant is in het vierde vak een houten schacht voor een lichtkoker en ook in het vijfde vak bevindt zich een lichtschacht. Beiden bevinden zich links van de trap. Rechts van de trap is een balk in de lengterichting van het pand haaks over de balken heen gelegd waaraan de balken met bouten zijn opgehangen.

WAARDESTELLING

Het pand Oude Boteringstraat 41 heeft hoge monumentwaarde vanwege zijn grote stedenbouwkundige belang. De bouwmassa met het steile dak geeft de hoofdvorm van een laat-middeleeuws diep huis aan als onderdeel van een bouwblok met in aanleg laat-middeleeuwse percellering en bebouwing. In dit verband zijn ondermeer de druppen aan weerszijden van belang.

De voorgevel heeft positieve monumentwaarde als gevel uit 1919 die goed in het straatbeeld past met vrij gaaf bewaarde winkelpui uit 1924. De gepleisterde achtergevel heeft, voorzover er oude bouws substantie in is bewaard (vermoedelijk is dat het geval), hoge monumentwaarde.

Het casco heeft hoge monumentwaarde met name door de aanwezigheid van een eind-16de- of vroeg-17de-eeuwse kap met eiken gebinten en sporen. Het hergebruik van in aanleg mogelijk laat-15de-eeuwse hergebruikte onderdelen verhoogt deze waarde nog. Zeer waarschijnlijk zijn ook de oorspronkelijke zijmuren en balklagen nog aanwezig die van hoge monumentwaarde zijn.

Wat betreft het interieur hebben enige 19de-eeuwse elementen zoals de trap en een stucplafond van de achterkamer op de verdieping positieve monumentwaarde.

AANBEVELINGEN.

Bij eventuele verbouwingen moet het pand beslist nader onderzocht worden. De balklagen en de zijmuren en de kap verdienen nadere inspectie.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Oude Boteringestraat 41**
Bouwdoosnummer : B 2771
D.I.V. bezoek : 29 september 2004

1894

J.H. Bos dient een verzoek in voor een vergunning voor het vernieuwen van de winkelpui.

1919

H.K.J. Timmer krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling zodanig dat de bestaande winkelruimte zal worden gevoegd bij de bestaande woning, het vernieuwen van de voorgevel en het vergroten van de open plaats achter het gebouw, alsmede om op de stoep tegen de voorgevel twee stoep treden aan te brengen. Het werk wordt in 1920 voltooid.

H.K.J. Timmer krijgt een vergunning om in de open grond achter het gebouw een beerput te maken. Dit werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1922

H.K.J. Timmer krijgt een vergunning om de beerput in te richten met overloop.

1924

J.D. de Boer krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de begane grond, het maken van een aanbouw bevattende werkruimte tegen de achtergevel en het maken van een winkelpui in de voorgevel. Kazemier en Tonkens zijn de architecten van het bouwplan.

1935

J.D. de Boer krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de begane grond en het bouwen van een privaat op de eerste verdieping. Het pand wordt bestemd en ingericht tot een winkel met magazijn en een afzonderlijke bovenwoning. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. A. Bollen is architect van het bouwplan

De N.V. Bendsdorp krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel.

1945

Het oorlogsschaderapport bedraagt f 173,- en betreft met name glaswerk.

1963

Van Dikema en Camphuis BV krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel van het gebouw.

1969

J. de Vries krijgt een vergunning voor het veranderen van het gebouw bevattende een winkel met bovenwoning tot een schoonheidssalon met bovenwoning. De bouwkosten bedragen f 29.500,-. Architectenwerkgroep Bijfeld, Grit en Gunnink tekenen voor het bouwplan.

1972

J. de Vries krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een uithangbord tegen de voorgevel.

H. Wierts